

# HERREGÅRDSLandskab

## GUIDE TIL KULTURHISTORISKE SPOR

Når du bevæger dig rundt i det danske naturlandskab, kan du mange steder finde særlige kulturspor, som indikerer, at du er i et herregårdsområde.

Med denne mini-guide til herregårdslandskaber i hånden, kan du aflæse landskabet og blive klogere på de kulturhistoriske spor, som du kan møde på din vej.

Nogle spor er konkrete, og nogle er mere flygtige, men de fortæller alle vigtig historie om, hvordan herregårdene har sat deres præg på det danske landskab.

### STORE VIDDER

Herregårdenes landskaber kendetegnes først og fremmest ved de store vidder og vidtstrakte arealer, som førhen stod i modsætning til bondens marker. Fraværet af læhegn og markskel på de store marker, som i dag præger det danske landskab generelt, betyder manglende levesteder for plante- og dyreliv. De vidtstrakte marker skaber stordriftsfordele for nutidens landbrug på herregårdenes jorder.





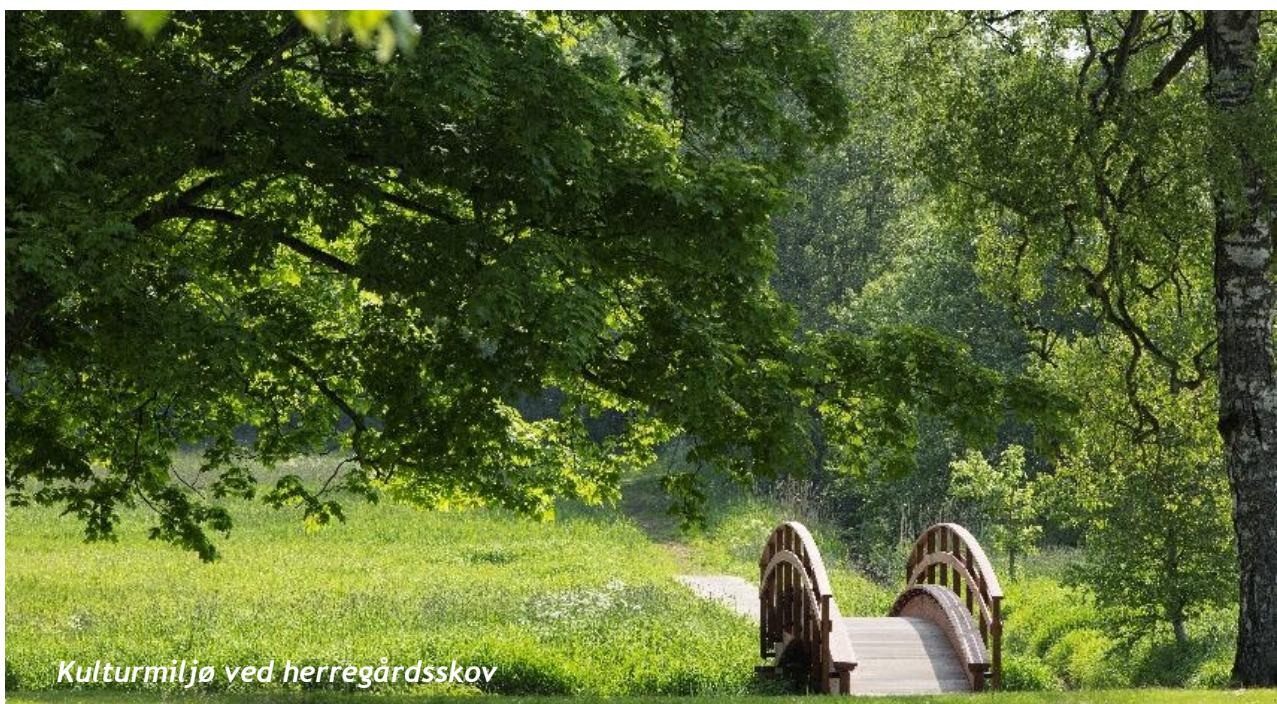
# ALLÉER

En af de første indikationer, på at du befinder dig i et herregårdsskabskab, er ofte en allé, som kan føre til den tidligere eller nuværende indgang til hovedbygningen. Alleens solitære rækker af træer består ofte af lindetræer, og de gamle træer udgør i dag optimale levesteder for mindre dyr og insekter.



# STØRRE SKOVAREALER

Herregårdenes skove var i nogle tilfælde enemærkeskov, der kun tilhørte godsejeren, mens andre skovområder nær landsbyer har fungeret i samarbejde med bønderne. Skovdrift var en økonomisk grundsten i fortidens herregårdssdrift, og samtidig var jagten i skovene en vigtig del af adelens selskabelige aktiviteter i sidste halvdel af 1800-tallet. Store dele af skovene var forbudt område for bønderne, medmindre de var med som klappere til herskabelig jagt. I dag indgår jagt fortsat i mange herregårdss udendørs aktiviteter, og du kan derfor opleve, at private herregårdsskove er lukket for gæster i perioder i jagtsæsonen.





## STENGÆRDER

Stengærder blev ofte anvendt ved herregårde som en afgrænsning mellem agerbrug og herregårdsskov og som en markering af ejendomsforhold. Mange af herregårdsområdernes stengærder stammer fra tiden omkring 1805, hvor skovene skulle hegnes ifølge Fredskovsforordningen 1805. De gamle stengærder er samtidig vigtige levesteder for dyr og planter og udgør således vigtige småbiotoper



*Stengærde om enemærkeskov*

## SPOR FRA RÅSTOFUDVINDING

Godskompleksernes mange ombygninger og nybygninger har efterladt sig spor i form af rester fra råstofgrave, som stadig kan anes i det nutidige herregårdslandskab i form af fordybninger, hvor man har hentet ler eller grus til byggerier.



*Tidligere råstofgrav i herregårdsskov*



## SPOR FRA UDNYTTELSE AF VANDKRAFT

Overalt i det danske landskab kan man finde kulturspor fra udnyttelse af vandkraft i form af vandmøller, kanaler, opstemninger og lignende. Ofte har møllerne haft tilknytning til herregårdene, og deres placering har været strategisk god i forhold til herregårdenes behov for kraft fra vand.



## FUNKTIONSBYGNINGER I HERREGÅRDENS PERIFERI

Fortidens godskomplekser var oversået med mindre funktionsbygninger som smedjer, portnerboliger, skytteboliger, arbejderboliger, is-opbevaringshuse og lignende. Ofte var de mere perifert placerede boliger til herregårdenes land- og skovarbejdere små arkitektoniske aftryk fra herregårdene i landskabet. Mange bygninger med relation til herregårdene blev opført i solide materialer af høj kvalitet, hvilket var med til at understrege, at der var tale om herregårdens bygninger og ikke bøndernes boliger. I takt med udviklingen af det øvrige samfund blev mange af disse små boliger overflødige, men mange steder har bygningerne fået nye funktioner som f.eks. udlejningsejendomme.





## HUSMANDSKOLONIER

I forbindelse med Lensafløsningen i 1919 blev 25 % af herregårdenes hovedgårdsjord udstykket til statshusmandsbrug. Disse småbrug blev ofte oprettet i kolonier og opført efter forskrifter fra foreningen Bedre Byggeskik som perler på en snor langs vejene nær herregården. Mange af husmandsstederne står endnu i dag som et essentielt element i det danske landskab og som en vigtig vidnesbyrd om omfordeling af jord i Danmark i det tidlige 1900-tal.



## PARKER OG HAYER

Herregårdenes haver udgør med deres fokus på herlighed og pryd et bindeled mellem hovedbygningens kerne og de produktionsorienterede marker, skove og enge. Herregårdenes haver og parker kan være udformet i barokstil med skarpe linjer og en midterakse, de kan være udformet som 1800-tallets romantiske haver med lysthuse og kunstige søer, eller de kan være udformet som moderne haveanlæg i nutidig forstand. Nogle steder er parker og haver åbne for offentligheden, og nogle steder er de en del af en privat bolig.





## SPOR FRA HERREGÅRDENE SOM SELVFORSYENDE ENHEDER

Langt op i historien var herregårdene stort set selvforsynende med råvarer til herregårdskøkkenet, og man kan derfor nær de store godser finde rester fra iskældre, fiskedamme, nyttehaver, nøddehegn og lignende. I herregårdskovene er der ofte hindbær, brombær og hyldebær, når det er sæson. Husk, at du må sanke bær, svampe og lignende til eget forbrug i skovene, så længe du ikke går væk fra de afmærkede stier.



## GRAVSTEDER OG MINDESTEN

I løbet af 1800-tallet blev det populært for adelige at oprette familiegrave og gravmonumenter i herregårdsskovene i overensstemmelse med romantikkens sværmeri for naturen.

